

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра філософії

Навчально-методична серія
«КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ»

Оксана Матвієнко

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
(для студентів за спеціальністю
033 «Філософія»)

Ужгород – 2020

Матвієнко О. Релігієзнавство: навчально-методичні рекомендації (для студентів за спеціальністю 033 «Філософія») / Оксана Матвієнко; Навчально-методична серія «КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ»; [Ужгород. нац. ун-т; Ф-т сусп. наук; каф. філософії]. – Ужгород: В-тво УжНУ «Говерла». 2020. – 39 с.

Розробники:

Матвієнко Оксана Іванівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії факультету суспільних наук УжНУ

Рецензенти:

Хоменко Тетяна Іванівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії факультету суспільних наук УжНУ.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри філософії факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 2 від 24 вересня 2020 року.

Схвалено методичною комісією факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол №1 від 17 вересня 2020 року.

Навчально-методична серія «КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ»
(створена рішенням кафедри філософії факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 2 від 24 вересня 2020 року)

ЗМІСТ

МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	4
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	7
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	12
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	20
ПЕРЕЛІК ЗАВДАНЬ НА МОДУЛЬНІ КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ.....	22
ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ (ІСПИТ)	24
ТЕСТОВІ КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ	26
МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	36
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	38

МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета курсу «Релігієзнавство» полягає у розкритті, усвідомленні та засвоєнні основних положень теорії релігії та практичних проблем сучасного релігійного життя.

Цілі курсу визначають його конкретні завдання.

Завдання навчальної дисципліни:

- розкрити теоретичні засади релігії, визначити передумови її виникнення, тенденції функціонування та розвитку;
- розглянути історію становлення релігії та релігійних організацій;
- розкрити специфіку релігійних процесів в Україні, визначити їх місце і роль у сучасному світовому релігійному житті;
- сприяти збагаченню духовного світу студентів, зростанню інтересу до самостійного творчого осягнення релігійної спадщини.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню в здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Вміння виявляти, окреслювати та вирішувати проблеми, що передбачає здатність як до нестандартного розв'язання задач, так і до розв'язання нетипових задач.

ЗК3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність), що передбачає самостійність міркувань та умовиводів, навички інтелектуального пошуку, залучення нестандартних смислів, зокрема з іншої предметної області.

ЗК4. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК6. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей діяльності), що передбачає вміння аргументовано викласти власну експертну позицію, володіння формами публічного мовлення, засобами та стратегіями інтелектуальної полеміки.

ЗК7. Здатність працювати в команді, що передбачає здатність до міжособистісної комунікації, емоційної стабільності, а також вміння долати комунікаційні напруження та конфліктні ситуації.

Фахові компетентності (ФК):

ФК1. Знання теоретичних основ філософської науки і суміжних галузей гуманітаристики та суспільних наук.

ФК2. Володіння спеціалізованими знаннями в межах певної філософської проблематики, системну обізнаність з відповідною спеціальною літературою.

ФК3. Навички фахового сприйняття результатів історико-філософського аналізу та інтерпретації творів, ідей і процесів філософської традиції та використання історико-філософської спадщини в осмисленні та розв'язанні власних дослідницьких проблем.

ФК5. Розуміння зв'язків спеціалізації не лише з іншими напрямками філософського дискурсу, а й з різними інтелектуальними й гуманітарними

практиками.

ФК6. Навички застосування аналітичного методу в оцінці сучасних суспільних процесів.

ФК7. Навички критичної роботи з текстами, знання принципів та закономірностей їх інтерпретації, опанування методологією герменевтики.

ФК10. Вміння розробляти соціально-гуманітарні проекти на основі використання спеціальних філософських методів.

ФК14. Здатність фахово прогнозувати розвиток процесів у соціально-гуманітарних сферах з урахуванням регіонального фактору.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120		
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента –	Лекції:	
	34 год.	
	Практичні (семінарські):	
	14 год.	
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	72 год.	

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	У тому числі				
		лекції	практичні	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Модуль 1. Предмет, структура і методологія курсу						
Тема 1. Предмет та структурні розділи релігієзнавства						
Тема 2. . Основні категорії, методи і принципи релігієзнавства						
Тема 3. Релігія як соціальне явище						
Тема 4 Функції релігії та її роль у суспільстві.						
Тема 5. Вільнодумство та інші вияви духовності.						
Тема 6. Новітні релігійні течії і рухи						
Тема 7. Український конфесійний плюралізм						
Тема 8. Мораль і релігія						
Тема 9.Свобода совісті в духовному житті суспільства						
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль						
Модуль 2. Історична генеза релігії						
Тема 10. Проблема походження релігії.						
Тема 11. Первісні «чуттєво-надчуттєві» вірування та родоплемінні культури						
Тема 12. Ранні національні релігії стародавнього світу.						
Тема 13. Стародавні дохристиянські вірування.						
Тема 14. Пізні й сучасні національні релігії						
Тема 15. Буддизм						
Тема 16. Християнство.						
Тема 17. Православ'я						
Тема 18. Католицизм						
Тема 19. Протестантизм						
Тема 20. Іслам						
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль						
<i>Разом</i>						

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Предмет, структура і методологія курсу

ТЕМА 1. Предмет та структурні розділи релігієзнавства

Предмет релігієзнавства. Об'єкт релігієзнавства. Структурні розділи релігієзнавства: філософія релігії, соціологія релігії, психологія релігії, історія релігії, феноменологія релігії, антропологія релігії, культурологія релігійна, географія релігії, лінгвістичне релігієзнавство. Політологія релігії, етнологія релігії, герменевтичне та компаративне релігієзнавство.

ТЕМА 2. Основні категорії, методи і принципи релігієзнавства

Категоріально-понятійний апарат релігієзнавства. Категорії релігієзнавства: загальнонаукові, конкретно-наукові, специфічно-релігієзнавчі.

Методи релігієзнавства. Діалектичний метод. Феноменологічний метод. Герменевтичний метод.

Принципи релігієзнавства. Принцип об'єктивності. Принцип позаконфесійності. Принцип плюралізму. Принцип історизму. Принцип толерантності й терпимості. Культурологічний принцип. Антропологічний принцип. Принцип правового забезпечення свободи совісті.

Тема 3. Релігія як соціальне явище

Сутність та етимологія поняття „релігія”. Проблема складності релігійного феномену.

Структура (будова) релігії: зовнішня і внутрішня. Релігійні уявлення, погляди, поняття, судження. Релігійні настрої. Релігійні дії. Культ. Релігійні інституції. Секта. Деномінація. Церква. Релігійна картина світу. Релігійна наука життя.

Тема 4. Функції релігії та її роль у суспільстві.

Суспільні функції релігії. Світоглядна функція. Компенсаторно-терапевтична функція. Регулятивна, обмежувально-узаконююча функція. Комунікативна функція. Культурно-формуюча функція. Легітимізуюча функція. Інтегруючо-дезінтегруюча функція.

Тема 5. Вільнодумство.

Вільнодумство. Джерела та витoki виникнення вільнодумства: гносеологічні, соціальні. Історичні етапи розвитку вільнодумства. Вільнодумство Стародавнього світу. Середньовічне вільнодумство. Вільнодумство епохи Відродження та Нового часу. Українське вільнодумство. Радикальні форми вільнодумства: французький атеїзм XVIII ст. і марксистсько-ленінський атеїзм. Сучасні організації вільнодумства. Міжнародний гуманістичний і етичний союз (МГЕС).

Тема 6. Новітні релігійні течії і рухи

Причини виникнення нових релігійних рухів. Класифікація нових релігійних рухів в Україні. Неохристиянство. Церква Ісуса Христа святих

останніх днів (мормони). Родина (Діти Бога). Новоапостольська церква. Релігії орієнталістського напрямку. Трансцендентальна медитація. Неоіндуїзм. „Міжнародне Товариство Свідомості Крішні” (МТСК). Всесвітня релігія Багаї. Синтетичні релігії. Велике Біле Братство (ВББ). Церква об’єднання (Церква уніфікації). Езотеричні об’єднання. Теософія. Агні-Йога. Ноязичництво. Рідна віра. РУНвіра. Собор Рідної української віри. Ладовіра. Синкретичні НРР. Церква об’єднання. Церква останнього Заповіту. Аум Сінрікьо. Сайєнтологічні рухи. Новий Акрополь. Християнська наука. Церква сайєнтології. „Діанетика” Л.Р.Хаббарда. Демоністичні культури. Сатанізм. Тенденції розвитку нових релігійних рухів в Україні.

Тема 7. Український конфесійний плюралізм

Основні фактори змін у сучасному релігійному просторі. Релігійна мережа України.

Українське православ’я. Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП), Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ МП).

Українська греко-католицька церква. Унія церковна. Екуменічний рух.

Церкви протестантського напрямку. Іслам в Україні. Нетрадиційна релігійність та Україна.

Тема 8. Мораль і релігія

Мораль і релігія як форми суспільної свідомості. Теологічна й наукова інтерпретації походження моралі. Християнська мораль, її сутність і структура. Проблема ідеалу в релігійній етиці. Загальнолюдські моральні цінності та релігія. Декалог Мойсея. Нагірна проповідь Ісуса Христа. Безсмертя. Страждання. Співчуття. Милосердя. Релігійна концепція гріховності.

Тема 9. Свобода совісті в духовному житті суспільства

Поняття свободи совісті. Свобода релігії. Свобода віросповідання. Свобода церкви. Свобода в релігії. Форми та види правового статусу церкви в системі державно-правових режимів. Генеза розвитку державно-церковних відносин, основні періоди.

Загальна декларація прав людини про свободу совісті. Проблеми державно-церковних відносин у постсоціалістичних країнах і в Україні. Загальна характеристика законодавства України про свободу совісті та релігійні організації. Закон України „Про свободу совісті та релігійні організації”. Статті Закону. Характерні риси цього Закону.

Модуль 2. Історична генеза релігії

Тема 10. Проблема походження релігії.

Детермінанти релігії. Гносеологічні причини походження релігії. Соціально-економічні причини походження релігії. Психологічні причини релігії. Основні концепції природи релігії. Теолого-богословські концепції. Антрополого-соціологічна концепція. Соціологічні концепції. Емпірико-етнографічні концепції. Психологічні концепції.

Типологізація релігій. Критерії та ознаки класифікації релігій. Наукове пояснення виникнення релігії.. Еволюція релігійних вірувань. Історичні типи релігії.

Тема 11. Первісні «чуттєво-надчуттєві» вірування та родоплемінні культури

Міф та міфологія. Первісна міфологія як підґрунтя релігійних вірувань. Передумови виникнення ранніх релігійних вірувань. Ранньоісторичні форми релігії. Анімістичні вірування. Фетишизм. Тотемізм. Магія. Шаманізм. Землеробський (аграрний) культ.

ТЕМА 12. Ранні національні релігії стародавнього світу.

Етнічні релігії. Народні релігії. Релігії Стародавнього Єгипту. Релігії народів Давнього Дворіччя. Релігії Стародавньої Індії. Брахманізм. Релігії античного світу. Давньогрецька релігія. Релігія Стародавнього Риму. Давньоіранська релігія. Зороастризм (маздеїзм, вогнепоклонництво). Авеста.

Тема 13. Стародавні дохристиянські вірування.

Теїстичні вірування праукраїнців часів Київської Русі. Пантеон князя Володимира. Перун. Сварог. Стрибог. Дажбог. Мокош. Велес. «Добрі» і «злі» язичницькі боги і духи.

Тема 14. Пізні й сучасні національні релігії

Іудаїзм. Історичний контекст виникнення іудаїзму. Основні події біблійної оповіді. Періодизація іудаїзму. Священні книги іудаїзму. Догматика іудаїзму. Релігійні звичаї єврейського народу. Кабала. Течії іудаїзму. Сучасний іудаїзм: ортодоксальний, реформістський і консервативний.

Індуїзм. Божественний пантеон індуїзму. Концепція Тримурті. Концепція реінкарнації. Сансара. Карма. Канонічні тексти індуїзму. „Махабхарата”. Система варн.

Конфуціанство. Походження та духовні джерела. Філософсько-етична система Конфуція. Концепція Неба і небесного веління. Принципи конфуціанства: „цзюнь-цзи”, „жень”, „лі”.

Даосизм. Походження та духовні джерела. „Дао де дзин”. Віровчення. Культ.

Синтоїзм. Джайнізм. Сикхізм.

Тема 15. Буддизм

Буддизм. Історія виникнення. Ідейні джерела. Чотири благородні істини. Вісім сходинок буддизму. Нірвана. Напрямки буддизму. Хінаяна. Махаяна. Ваджраяна. Моральні заповіді буддизму. Обрядово-культува практика буддизму. Поширення буддизму. Ламаїзм. Дзен-буддизм. Чань-буддизм.

Тема 16. Християнство.

Соціально-економічні умови та духовні джерела християнства. Виникнення і поширення християнства. Християнська догматика і культ. „Символ віри”. Ісус Христос – центральна постать християнства. Моральне вчення. Біблія – священна книга християн. Особливості релігійного культу: основні таїнства. Вселенські собори - етапи формування основних догматів християнства.

Великий розкол християнства (1054 р.). Історичні наслідки розколу християнства.

Тема 17. Православ'я

Православне християнство в історії України. Структура православної церкви. Особливості православного віровчення і культу. Головні православні свята (12). Руська православна церква. Українська православна церква (УПЦ). Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП). Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ).

Старообрядництво. Секти, що виникли на підґрунті руського православ'я. Молокани. Духобори. Христовіри. Тенденції до оновлення у сучасному православ'ї.

Тема 18. Католицизм.

Загальна характеристика католицизму. Структура Католицької Церкви. Догматика католицизму. Догматика на оновлення („аджорнаменто“) католицизму. Католицьке церковне право. Інквізиція. Католицькі чернечі ордени.

Римо-католицька церква в Україні. Уніатство. Українська греко-католицька церква (УГКЦ).

Тема 19. Протестантизм

Передумови виникнення протестантизму. Основні течії раннього протестантизму. Етапи розвитку протестантизму: передреформаційний, реформаційний, просвітницький, новітній. Ранній протестантизм. Лютеранство. Цвінгліанство. Кальвінізм. Англіканство. Пізній протестантизм. Менноніти. Баптизм. П'ятидесятництво. Адвенти́зм. Свідки Єгови. Протестантизм в Україні.

Тема 20. Іслам

Соціально-історичні причини виникнення ісламу. Життя Мухаммеда і поширення його вчення. Коран і Суна. Догматика і культ ісламу. П'ять стовпів ісламу. Шаріат. Напрямки в ісламі. Сунізм. Шіїзм. Подальші ідейні розгалуження в ісламі. Суфізм. Ваххабізм. Сучасна ситуація в ісламі. Іслам в Україні.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ТЕМА 1. Структурно-методологічна проблематика курсу „Релігієзнавство”

1. Предмет релігієзнавства: принципи, об'єкт, методологія, структура.
2. Релігієзнавство в системі філософського знання.
3. Філософія релігії як ядро теоретичного релігієзнавства.
4. Історичний напрямок релігієзнавства. Історія релігієзнавства.
5. Концепції релігії.

Основні терміни та поняття: релігієзнавство, філософія релігії, психологія релігії, феноменологія релігії, географія релігії, соціологія релігії, історія релігії, академічне релігієзнавство, богословське релігієзнавство.

Література

1. Ерышев А.А. Религиоведение: Учеб пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: МАУП, 2001.
2. Калінін Ю.А., Харьковщенко Є.А. Релігієзнавство: Підручник для студ. вищ. навч. закл.– К.: Наукова думка, 2002.
3. Классики мирового религиоведения. – М., 1996.
4. Лубський В.І. Теремко В.І., Лубська М.В. Релігієзнавство: Підручник. – К.: Академвидав (Альма-матер), 2005.
5. Мечковская Н.Б. Язык и религия. – М.: Гранд, 1998.
6. Радугин А.А. Введение в религиоведение: Курс лекций. – М.: Центр, 1996.
7. Релігієзнавство: Підручник / Є.К.Дулуман, М.М.Закович, М.Ф. Рибачук та ін.; За ред. М.М.Заковича. – К.: Вища школа, 2000.
8. Титов В.Д., Качурова С.В., Барабаш О.В. Релігієзнавство. Підручник для студ. юрид. спеціальностей вищ. навч. закл. /За ред. проф. В.Д.Титова. – Харків: Право, 2004.

ТЕМА 2. Релігія як духовний і суспільно-історичний феномен. Природа і функції релігії

1. Становлення поняття „релігія” в історії культури.
2. Основні підходи до інтерпретації релігійного феномену.
3. Сутність і визначення релігії.
4. Структура релігії. Рівні релігійної свідомості.
5. Функції релігії.

Основні терміни та поняття: релігія, релігійна діяльність, релігійні відносини, релігійна свідомість, культ, релігійний світогляд, конфесія, церква, деномінація, секта, богослов'я, Бог, вільнодумство, віра релігійна, критика релігії, богоборство, антиклерикалізм, атеїзм, нігілізм антирелігійний, монотеїзм, пантеїзм, деїзм, релігійний індиферентизм, політеїзм, скептицизм, секуляризація.

Методичні вказівки

При підготовці першого питання слід звернути увагу на зміст анімістичної (Е.Тайлор, Г.Спенсер) та преанімістичної (Р.Маррет та інш.) теорії походження

релігії, психологічної теорії походження релігії Л.Фейєрбаха, соціумної теорії К.Маркса та Ф.Енгельса соціологічної теорії Е.Дюркгейма тощо. Слід чітко розрізняти наукові та богословські теорії походження релігії, їх особливості.

При підготовці другого питання слід враховувати, що категорія “релігія” виражає єдність специфічної свідомості й діяльності. Релігійне освоєння світу здійснюється в духовно-практичній формі – у вигляді певних уявлень. Культової діяльності та сакралізованих суспільних відносин. Релігія – це цілісність, для котрої характерною є динамічна структурованість, буттєвість людини у вірі в надприродне, прагнення до збігу аспектів абсолютного і відносного, ентеліхійна закономірність розвитку, праксеологічна та знаково-символічна сторони, аксіологічна та функціональна модальність.

При підготовці питання про структуру релігії слід звернути увагу на те, що релігійний комплекс представлений багатьма складниками. До них відносимо релігійні погляди та уявлення, почуття й інтуїцію, сукупність певних обрядів, свят, ритуальних церемоній та культових заборон: кодекс моралі і права; культові споруди, зображення і предмети ритуалу; релігія має свої організації та об’єднання, навчальні заклади, служителів культу тощо. Потрібно вміти охарактеризувати основні елементи структури релігії: релігійні погляди, релігійні почуття, культові і релігійні організації.

При підготовці четвертого питання необхідно враховувати, що функціональність релігії – одна з важливих сутнісних характеристик релігії як суспільного феномена. Вона має певні рівні свого вияву: а) історичний – у часі, соціальному просторі, умовах; б) макрорівень – суспільство, певні регіони, людські спільноти (нація, етнос, конфесія); в) мікрорівень – малі соціальні групи, особистість. Слід з’ясувати конкретний зміст основних функцій релігії, а саме компенсаційної, світоглядної, регулятивної, комунікативної, терапевтичної, телеологічної, аксіологічної, культуророзберігаючої.

Література

1. Гегель Г.В.Ф. Философия религии. - М., 1975.- Т. 1-2;
2. Джеймс В. Многообразие религиозного опыта. - М., 1993;
3. Дулуман Є. Релігія як соціально-історичний феномен. - К., 1974;
4. Зарубежные исследования социальных функций религии: Сб. обзоров. - М., 1988
5. Кимелев Ю. Современная западная философия религии. - М., 1989;
6. Лобовик Б. Релігія як феномен і категорія релігієзнавства // Українське релігієзнавство. - 1996.- № 4;
7. Лубський В.І., Козленко В.М., Горбаченко Т.Г. Історія світової релігієзнавчої думки. - К., 1999;
8. Мень А. История религии. - М., 1991.- Т. 1-2;
9. Пивоваров Д. Религия: сущность и становление // Наука и религия.- 1992.- № 2;
10. Сухов А. Религия как общественный феномен.- М., 1973;
11. Яблоков И. Социология религии.- М., 1986.

ТЕМА 3. Ранні форми релігії. Національні релігії

1. Теорії походження релігії.
2. Давні національні релігії та їх особливості.
3. Характерні типи і риси національних релігій.

Основні терміни та поняття: синкретизм, анімізм, фетишизм, фетиш, тотемізм, тотем, табу, магія, талісман, оберіг, шаманізм, ініціація, обряди, культ предків, національна релігія, етнічна релігія, первісні вірування, етнічна релігія, національна релігія.

Методичні вказівки

При підготовці до семінарського заняття слід звернути увагу на два підходи в науковому вивченні природи та еволюції релігії – конкретно-фактологічний і теоретичний, та складності класифікації релігій. Необхідно з'ясувати час та умови виникнення первісних вірувань, а також чітко прояснити сутність таких феноменів первісної релігійності, як:

синкретизм - недиференційоване сприйняття природи, людського життя й образної картини миру;

анімізм – просякнутість світу загальною животворящою силою;

фетишизм - релігійне поклоніння матеріальним предметам, яким приписуються надприродні властивості;

тотемізм - уявлення про спільність походження й кровного зв'язку роду з об'єктами флори й фауни.

Необхідно чітко розрізняти **релігію** та **магію** як дві форми вияву релігійності, орієнтуватися в сферах застосування магії, її практичній спрямованості (аграрна, мисливська, військова, метеорологічна, любовна), меті - магія біла (загальнокорисна, чинена відкрита) і магія чорна (шкідлива, чинена таємно). З'ясувати релігієзнавчий смисл поняття “**табу**” (заборона на дії, слова й предмети). Звернути увагу на **культ предків**, землеробські й астральні культу. Знати суть **шаманізму**.

В процесі підготовки відповіді на друге й третє питання, слід розкривати їх на прикладі однієї, або декількох конкретних національних чи етнічних релігій. Слід звернути увагу на відмінності між ранніми народними та пізніми національними (етнодержавними) релігіями.

Зверніть увагу на наступні характерні риси і особливості національних релігій:

Іудаїзм. Соціально-історичні умови виникнення, становлення і розвитку. Історичні форми іудаїзму. Тора – ідейна основа іудаїзму. Сутність віровчення і культу. Модернізація іудаїзму в сучасних умовах. Іудаїзм в Україні.

Індуїзм. Соціально-історичні умови виникнення. Структура індуїзму. Особливості віровчення і культу. Веди – ідейне джерело індуїзму. Вчення про “аватару” та “незаподіяння зла”. Модернізація віровчення індуїзму в сучасних умовах та його політизація.

Джайнізм. Соціально-історичні умови виникнення й розвитку. Корпоративний характер джайнізму. Особливості віровчення і культу. Пристосування джайнізму в сучасних умовах. Течії в джайнізмі.

Сикхізм. Виникнення, формування та розвиток. Релігійно-філософська система сикхізму. Характерні особливості віровчення й культу. Сикхізм та індуїзм. Сикхізм в сучасній Індії.

Конфуціанство. Виникнення, формування та розвиток, філософсько-етичне вчення конфуціанства. Особливості віровчення й культу. Догматичний зміст основних ідей конфуціанства, їхня соціальна суть. Сучасне конфуціанство в Китаї.

Даосизм. Соціально-історичні умови виникнення, формування та розвитку. Віровчення й культ. Даосистський закон буття. Даосизм про місце та роль людини в світі. Взаємозв'язок з віровченням буддизму. Даосизм в сучасних умовах.

Синтоїзм. Джерела виникнення, формування та еволюція. Політичний характер синтоїзму. Кодзики як ідейне джерело синтоїзму. Особливості віровчення і культу. Храмовий синтоїзм, “домашній” синтоїзм. Синтоїзм в сучасній Японії.

Література

1. Токарев С. Ранние формы религии. - М., 1990;
2. Токарев С. Религия в истории народов мира. - М., 1986;
3. Фрейзер Д. Золотая ветвь. - М., 1984;
4. Мифы народов мира: В 2-х т. - М., 1982;
5. Локальные и синкретические культуры.- М., 1991;
6. Вайнтруб І. Індуїзм // Людина і світ. - 1998.- № 3;
7. Єленський В. Іудаїзм // Людина і світ. - 1993.- № 6-7;
8. Сафронова Е. Ситтоизм // Наука и жизнь. - 1995.- № 5;
9. Светлов Г. Путь богов: Синто в Японии. - М., 1985.

ТЕМА 4. Віровчення та історія буддизму

1. Умови виникнення і розвитку буддизму.
2. Віровчення і культ буддизму.
3. Священні книги буддистів.
4. Буддизм у сучасному світі.

Основні терміни та поняття: брахманізм, брахман, гуру, Веди, Упанішади, індуїзм, індуське право, ведійські релігії, реінкарнація, нирвана, дхарма, сансара, карма, прана, пракриті, Будда, Трипітака, аватара, шляхетні істини буддизму, хінаяна, махаяна, варджаяна, бодхі, бодхісатва, архат, тантра, тантризм, ламаїзм, Далай-лама, Панчен-лама, хубілган, дзен-буддизм, дзадзен, мантра, коан, сангха, пагода.

Методичні вказівки

Слід звернути увагу на основні форми фіксації та функціонування релігійно-філософської думки в буддизмі.

Знати сутність чотирьох шляхетних істин - ціннісного ядра буддійської релігійної ідеології. Істина страждання: схильність людського життя до тотальності змін, неможливість знайти постійне особисте щастя. Істина виникнення страждання: егоїстичне прагнення до переживання чуттєвого досвіду - загальне джерело виникнення страждання. Істина припинення

страждання: релігійно-доктринальна установка, що вимагає переривання нескінченного ланцюга взаємообумовлюючих мотивацій, пов'язаних з ілюзорною гіпертрофією власного “Я”. Істина шляху: “восьмеричний шляхетний шлях”.

Необхідно розрізняти релігійний ідеал Хінаяни, релігійний ідеал Махаяни й Ваджраяни Бодхісаттви. Слід звернути увагу на культ “Чистої Землі”, культ милосердя й состраждання. Необхідно розібратися в соціальній структурі буддійського релігійного суспільства (ченці, миряни, пратьєкабудди).

Зверніть увагу на розходження буддійського релігійно-філософського дискурсу з ортодоксальним (брахманістським) у відношенні до сакрального Слова - Ведам (зводу найдавніших текстів), як джерелу справжнього знання. Склад буддійського канону: Сутра-пітака - сукупність бесід-наставлянь, духовна проповідь у широкому змісті; Віная-пітака - звід правил чернечої дисципліни й норм, що регламентують життя членів буддійської громади (сангхи - співтовариства ченців і мирян); Абхідхарма-пітака - тексти, співвідносяться типологічно за своєю структурою й строгою термінологічністю з європейськими релігійно-філософськими трактатами епохи раннього середньовіччя (патристика й рання схоластика). Матричні списки - спосіб кодифікації доктрини.

Слід з'ясувати відмінності сучасного буддистського віровчення та культу в регіонах поширення (Китай, Корея, Японія, Тибет, Монголія, Шрі Ланка, М'янма, Таїланд).

Література

1. Вайнруб І. Буддизм // Людина і світ. - 1998.- № 2, № 5-6;
2. Васильєв Л. История религий Востока. - М., 1988;
3. Ерасов Б. Культура, религия и цивилизация на Востоке. - М., 1990;
4. Корнев В. Буддизм – религия Востока. - М., 1990;
5. Кочетов А. Буддизм. - М., 1983;
6. Ранчендуб Б. История буддизма. – Спб., 1999;
7. Религии мира. История и современность. Ежегодник.- 1983.- М. 1983;
8. Розенберг О. Труды по буддизму. - М., 1991;
9. Рокотова Н. Основы буддизма. - Улан-Уде, 1991;
10. Психологические аспекты буддизма: Сб. ст. - М., 1991.

ТЕМА 5. Віровчення та історія християнства

1. Формування християнського віровчення. Символ віри.
2. Біблія як священна книга й історико-культурне явище.
3. Відмінності католицизму і православ'я.
4. Особливості ранніх та пізніх течій протестантизму.

Основні терміни та поняття: християнство, теодицея, месія, апостоли, апокрифи, вселенські собори, символ віри, катехізіс, таїнство, канон, догмат, літургія, пост, душпастирство, оглашенні, церква, вітвар, хрест, ікона, монастир, чернечі ордени, священство біле і чорне, целібат, заповіді, гріх, патристика, православ'я, католицизм, булла, інквізиція, індульгенція, енцикліка, інкультурація, ересь, есхатологія, сотеріологія, апокаліпсис, старообрядники, унія, автокефалія, помісні церкви, реформація, протестантизм, лютерани,

адвентизм, англіканство, баптизм, духовні християни, кальвінізм, євангелізм, методизм, п'ятидесятники, Свідки Ієгови, сектанти, харизма, рай, ад, чистилище, місіонерство, євангелізація, екуменізм. прозелітизм.

Методичні вказівки

До першого питання. Слід звернути увагу на історичні, соціально-політичні та ідеологічні умови виникнення християнства в Римській імперії, на той факт, що християнство спершу поширювалось серед рабів і поневолених народів. Слід ретельно з'ясувати основні етапи еволюції християнства, формування віровчення та культу, багатоступеневий характер його створення. Важливо також з'ясувати релігійно-філософські джерела християнства, зокрема віровчення іудаїзму, філософське вчення Філона Александрійського та Сенеки. Слід пам'ятати, що на основі ідейних джерел, Біблії, рішень 1-2 Вселенських соборів, Святого переказу було вироблено й затверджено на Нікейському соборі 325 р. основу християнського віровчення, тобто "Символ віри".

До другого питання. Особливу увагу слід приділити вивченню Біблії – Святого писма, яка складається з низки стародавніх історичних, літературних, філософських, релігійних пам'яток.

До третього питання. В даному питанні слід з'ясувати соціально-політичні умови розколу в християнстві та історичні умови формування православних автокефальних церков.

До четвертого питання. Важливо у даному питанні відзначити, що формування протестантизму відбувається в епоху Реформації, розбудови нової економічної інформації. Тому протестантизм часто називають релігією буржуазії, оскільки вона найбільш адекватно відповідала новим соціально-політичним умовам і сподіванням людей. З'ясовуючи течії раннього та пізнього протестантизму слід звернути увагу на відмінність їх віровчення та культу.

Література

1. Біблія. Старий та Новий Заповіти;
2. Апокрифи древних християн. - М., 1989;
3. Білоусенко О. Старий Заповіт. Біблійна історія. - К.- 1993;
4. Білоусенко О. Новий Заповіт. Біблійна історія. - К.- 1993;
5. Дмитриев Д. Православие и реформация. - М., 1990;
6. Донини А. У истоков христианства.- М., 1989;
7. Коган С. Библия в истории культуры. - Х., 1993;
8. Кривельов І.А. Книга про Біблію. - К., 1985;
9. Мень А. История религии. - М., 1992.- Т. 7;
10. Мень А. Православное богослужение. – М., 1991;
11. Начала православия. - М., 1991;
12. Поснов М. История христианской церкви. - К., 1991;
13. Сущность христианского учения. - К.- 1991;
14. Феркаши Г. Загадки Библии. - М., 1992.

ТЕМА 6. Віровчення та історія ісламу

1. Історичні умови виникнення ісламу.
2. Віровчення і культ ісламу. Коран – священна книга мусульман.

3. Основні течії ісламу.

4. Іслам в сучасному світі.

Основні терміни та поняття: мусульманин, іслам, Коран, Суна, сура, імам, махді, муфтії, мула, медресе, мечеть, мінарет, муедзин, сунізм, шиїзм, суфізм, дервіш, обрізання, намаз, ураза, закят, джихад, кадї, Кааба, хіджра, хіджаб, рамазан, малікіти, бабізм, бехаїзм, кармати, вахабіти, тарикат, улем, умма, шаріат, хариджизм, халїф, халїфат, хадис, хадж, панісламізм.

Методичні вказівки

При з'ясуванні історичних умов зародження ісламу слід звернути увагу на спосіб життя й вірування семітських племен Аравії VI - поч. VII століть, а також на вплив іудаїзму й християнства на племінні культури арабів Ханіфи.

При підготовці відповіді на друге питання зверніть увагу на ісламську догматику ("стовпи віри") монотеїзм (формула шахади), пророчу традиція й особливу роль Мухаммеда, ідею божественного приречення ("судний день" і загробне воздання). З'ясуйте роль іудео-християнської традиції у формуванні ісламського віровчення й культу.

Необхідно знати обрядові заповіді ісламу: канонічну молитву "саять", ритуальне обмивання ("намаз"), щорічний пост "саум" ("ураза"), податок-милостиню ("закят"), паломництво до святих місць ("хадж"). З'ясуйте устрій й види мечеті, свята й ритуальні процедури в повсякденному житті мусульман (одруження, похоронна обрядовість, релігійне оформлення майнових стосунків).

Необхідно звернути увагу на диференціацію вірувань і течій в ісламі. Знати, чим розрізняються ортодоксальний іслам ("суннізм"), шиїзм, ісмаїліти, кармати, друзи (обставини виникнення; специфіка вчення, організації й культу), а також хариджизмта вахабіти. Слід з'ясувати виникнення й сутність суфізму (містико-пантеїстичні уявлення, спосіб життя й культова практика).

Студенти юридичних спеціальностей мають звернути особливу увагу на мусульманське право, (фікх і калу-школи права), норми шаріату і адату.

При підготовці останнього питання зверніть увагу на ісламську класифікацію світового співтовариства на мусульманський мир ("дар-аль-іслам"), землю війни ("дар-аль-харб"), землю договору ("дар-ассульх"), поняття "джихада" й основні його прояви. Необхідно чітко уявляти собі роль духівництва в політиці й громадському житті ісламських країн. Знати сутність понять: ісламський фундаменталізм і модернізм, ідеологія панісламізму й ісламського націоналізму.

Література

1. Грюнебаум Г. Классический ислам: Очерки истории. - М. 1988;
2. Васильев Л. История религий Востока. - М., 1988;
3. Еремеев Д. Ислам: образ жизни и стиль мышления. - М., 1990;
4. Ислам: основные направления, течения, секты... - М., 1988;
5. Мусульманские страны: религия и политика. - М., 1991;
6. Панова Ф. и др. Жизнь Мухаммеда. - М., 1991;
7. Резван Е.А. Коран и коранистика // Ислам: историографические очерки. - М., 1991;
8. Религия и секуляризм на Востоке. - М., 1993;

9. Соккьяйнен Л. Мусульманское право: вопросы теории и практики. - М., 1987;
10. Червонна С. Іслам в Криму // Людина і світ. - 1998.- № 3.

ТЕМА 6. Релігія та церква в Україні

1. Християнізація України – Русі та її значення у розвитку української культури.
2. Католицизм в Україні. Берестейська церковна унія. Розкол в українському православ'ї
3. Етноконфесійна ситуація в Україні та міжцерковні конфлікти.
4. Конституційні гарантії і правове регулювання свободи совісті в Україні.

Основні терміни та поняття: секуляризація, секулярні вчення, сакралізація, екуменізм, екуменічний рух, вільнодумство, свобода совісті, неорелігії.

Література

1. Бабій М. Ю. Свобода совісті: філософсько-антропологічне і релігієзнавче осмислення. — К., 1994.
2. Закон Української РСР від 23 квітня 1991 р. № 987. XII. "Про свободу совісті та релігійні організації" // Відомості Верховної Ради України. — № 20. — Ст. 277.
3. Закон України від 23 грудня 1992 р. "Про внесення доповнень і змін до Закону У РСР "Про свободу совісті та релігійні організації" // Голос України. — 1994. — 12 січ.
4. История атеизма й свободомыслия в Европе. — М., 1986.
5. Історія і теорія релігії і вільнодумства. — К., 1996.
6. Клочков В. Б. Религия, государство, право. — М., 1988.
7. Коник Б. П. Свобода совести й ее лжезащитники. — М., 1986.
8. Конституція України. — К., 1996.
9. Релігійна свобода: історичне підґрунтя, правові основи і реалії сьогодення. — К., 1998.
10. Религия й права человека. На пути к свободе совести. — М., 1996.
11. Свобода віровизнання. Церква і держава в Україні. — К., 1996.
12. Французские материалисты XVIII века об атеизме, религии й церкви. — М., 1977.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача. Зміст самостійної роботи з предмету «Релігієзнавство» визначається типовою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Самостійна робота поділяється на аудиторну і позааудиторну.

Аудиторна самостійна робота реалізується під час читання лекцій і практичних занять, проведення консультацій та ін.

Самостійна робота студентів над навчальним матеріалом програми курсу, що не виноситься на розгляд під час лекційних і практичних занять (позааудиторна самостійна робота), має на меті сформувати вміння самостійно працювати над рекомендованою літературою та відповідати на поставлені в аудиторіях питання.

До основних видів позааудиторної самостійної роботи студентів належить виконання двох видів робіт:

- 1) підготовка есе та рефератів із заданих тем;
- 2) розробка електронних презентацій з обраної тематики.

Орієнтовний перелік тем для розробки презентацій та написання есе й рефератів:

1. Предмет релігієзнавства, місце релігієзнавства в системі суспільних наук.
2. Релігієзнавство, науковий атеїзм, теологія — співвідношення їх предметів, методів, методологічних засад.
3. Визначення релігії як теоретична проблема.
4. Проблема класифікації форм релігійного життя.
5. Проблема методу в релігієзнавстві.
6. Розвиток релігієзнавства в Стародавніх Греції та Римі.
7. Релігієзнавство середніх віків та Відродження.
8. Релігієзнавчі ідеї епохи Просвітництва. Класичні соціологічні концепції релігії.
9. Психологічні вчення про природу і сутність релігії ХІХ— ХХ ст.
10. Походження релігії та первісні форми релігійного життя.
11. Структуралістська інтерпретація релігії.
12. Релігієзнавча концепція Мірчі Еліаде.
13. Суспільні функції релігії.
14. Релігія і культура.
15. Первісні та примітивні форми релігійного життя.
16. Спільні риси релігійних систем Стародавнього світу.
17. Особливості релігійного життя Стародавнього Єгипту.
18. Релігія Стародавніх Греції та Риму.
19. Дуалізм добра і зла в релігії стародавніх іранців.
20. Біблія як священна книга і пам'ятка світової культури.

21. Історичний розвиток і доктринальні особливості іудаїзму.
22. Історико-культурні, політичні та релігійні умови й чинники виникнення християнства
23. Раннє християнство.
24. Значення Вселенських соборів для ідеологічного розвитку християнства.
25. Поняття ортодоксії та гетеродоксії.
26. Загальна характеристика християнського віровчення.
27. Історико-культурне та релігійне значення розколу 1054 р.
28. Доктринальні та культові особливості католицизму.
29. Особливості віросповідання та богослужіння в православ'ї.
30. Протестантизм: історія і доктрина.
31. Історико-культурні, економічні й політичні передумови та чинники виникнення ісламу.
32. Коран — священна книга мусульман.
33. Історія, доктрина і культ ісламу.
34. Основні течії ісламу.
35. Історико-культурні передумови виникнення буддизму. Життя і вчення Сіддхартхи Гаутами (Будди).
36. Доктрина буддизму та його основні течії.
37. Доктринальні та культові особливості національних релігій: індуїзм, синтоїзм, конфуціанство.
38. Новітні форми релігії.
39. Дохристиянські вірування в Україні.
40. Прийняття християнства в 988р.: причини і наслідки.
41. Феномен двовір'я в Київській Русі.
42. Значення православних братств (XVI—XVII ст.) у релігійному житті України.
43. Становище українського православ'я в Польсько-Литовській державі XIV—XVII ст.
44. Причини та наслідки Берестейської унії 1696 р.
45. Церковні реформи Петра Могили.
46. Українська православна церква в складі Московського Патріархату в XVII – XX ст.
47. Роль УГКЦ у національному відродженні на Галичині в XIX—XX ст.
48. Причини виникнення неопротестантських течій на території України.
49. Панорама релігійних течій у сучасній Україні.
50. Екуменічні процеси у світі

Приступаючи до самостійної роботи, студентам необхідно:

– перевірити здобуті знання шляхом самоконтролю, відповідаючи на поставлені питання;

– виокремити ключові проблеми навчального матеріалу, що виносяться на самостійну роботу та опрацювати їх.

У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти вміннями та навичками:

організації самостійної навчальної діяльності;
роботи з довідковою літературою.

ПЕРЕЛІК ЗАВДАНЬ НА МОДУЛЬНІ КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ

Методика модульного контролю знань студентів з навчальної дисципліни «Релігієзнавство» включає проведення двох модульних контрольних робіт та підсумкового контролю в формі заліку.

Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни «Релігієзнавство» передбачає декілька варіантів завдань з переліку теоретичних питань та тестових завдань. Кожен варіант складається викладачем вибірково з нижченаведених переліків теоретичних та тестових завдань.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ № 1

1. Релігієзнавство як наука. Об'єкт і предмет релігієзнавства.
2. Філософія релігії як галузь академічного релігієзнавства, її структура.
3. Психологія релігії як галузь академічного релігієзнавства.
4. Соціологія релігії як галузь академічного релігієзнавства
5. Сутність і визначення релігії. Функції релігії.
6. Теорії походження релігії.
7. Сучасне богошукання.
8. Свобода совісті як загальнолюдська цінність.
9. Релігійна концепція буття людини в світі
10. Релігійне вчення про долю людини і світу
11. Релігійно-богословська концепція культури.
12. Місце релігії в системі духовної культури.
13. Наука і релігія як сфери духовності.
14. Мотиви вільнодумства в українській культурі.
15. Сучасна конфесійна структура і географія релігій в Україні.
16. Поняття “неорелігії”, їх види.
17. Проблеми взаємовідносин традиційних і нетрадиційних вірувань.
18. Причини появи і поширення неорелігій.
19. Основні групи неорелігій. Охарактеризуйте одну з цих груп.
20. Географія релігій у світі та тенденції їх поширення у світі.
21. Кризові явища у сучасному релігійному житті.
22. Українські і міжнародні правові документи, що регулюють питання свободи совісті.
23. Структура і основні риси сучасного релігієзнавства.
24. Релігієзнавство і теологія.
25. Релігія в контексті відродження України.
26. Міжконфесійні колізії в сучасному українському суспільстві.
27. Українське відродження і проблема національної церкви.
28. Відродження Українського православ'я і Греко-католицизму в демократичній Україні.

- 29.Свобода буття релігії в суспільстві.
- 30.Свобода віросповідання і діяльність правоохоронних органів.
- 31.Свобода віросповідання в історії Української конституції.
- 32.Глобальні проблеми сучасності в їх релігійному витлумаченні і розв'язанні.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ № 2

1. Ранні форми вірувань.
2. Характерні типи і риси національно-державних релігій.
3. Передумови виникнення і основні риси віровчення буддизму.
4. Віровчення і культ буддизму. Буддійський пантеон.
5. Священні книги буддистів.
6. Історичні умови виникнення ісламу.
7. Віровчення і культ ісламу. Коран – священна книга мусульман.
8. Поширення і основні течії ісламу.
9. Витоки і етапи формування християнства.
10. Джерела християнського віровчення.
11. Перетворення християнства у панівну релігію і поширення його в світі.
12. Символ християнської віри – становлення, особливості.
13. Причини поділу християнства на Західну і Східну церкви.
14. Основні відмінності православ'я і католицизму.
15. Особливості ранніх течій протестантизму (лютеранство, кальвінізм, англіканство).
16. Особливості пізніх течій протестантизму (баптизм, адвентизм, п'ятидесятництво).
17. Дохристиянські вірування в Україні.
18. Передумови хрещення Руси-України.
19. Розвиток православ'я на українських землях.
20. Поява греко-католицької церкви та її подальша історія.
21. Секуляризація як явище духовної культури людства.
22. Філософсько-політичні ідеї сучасного буддизму.
23. Ісламський фундаменталізм: витоки та прояви.
24. Коран – священна книга та історико-культурне явище.
25. Іслам в Україні.
26. Мусульманське право: структура та основні інститути.
27. Християнізація Руси-України як культурологічний процес.
28. Роль православної церкви в історії української держави (XVII-XVIII ст.).
29. Церковна унія в історії українського народу.
30. Вплив християнства на соціально-культурний прогрес людства.
31. Місце Біблії в структурі духовних цінностей.
32. Біблія як священна книга та історико-культурне явище.
33. Моральні принципи Декалогу і Нагорної проповіді
34. Роль православ'я у формуванні й розвитку етноконфесійних особливостей української культури

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ (ІСПИТ)

1. Предмет та структурні розділи релігієзнавства.
2. Методологічні принципи та методи дослідження в релігієзнавстві.
3. Визначення релігії як теоретична проблема.
4. Проблема методу в релігієзнавстві.
5. Сутність і етимологія поняття „релігія”.
6. Структура релігії (зовнішня і внутрішня). Рівні релігійної свідомості.
7. Релігійні організації (секта, деномінація, церква, ін.).
8. Соціальні функції релігії та її роль у житті суспільства. Поняття сакралізації і секуляризації.
9. Класифікація релігій.
10. Релігія як духовний феномен і суспільне явище.
11. Первісні форми релігійних вірувань (анімізм, тотемізм, фетишизм, магія, шаманізм), їх особливості.
12. Національні релігії (ранні та пізні), їх особливості.
13. Релігії Стародавнього Єгипту та народів Давнього Дворіччя.
14. Релігії античного світу (давньогрецька та Стародавнього Риму).
15. Загальні ознаки релігій.
16. Філософські концепції релігії.
17. Сутність релігійного світогляду.
18. Проблема походження релігії (основні причини).
19. Світові релігії, їх особливості.
20. Нетрадиційні релігії, їх особливості і напрями.
21. Релігії Стародавньої Індії. Брахманізм.
22. Конфуціанство.
23. Даосизм.
24. Джайнізм.
25. Сикхізм.
26. Індуїзм.
27. Іудаїзм.
28. Синтоїзм.
29. Історія, доктрина і культ ісламу.
30. Основні течії ісламу.
31. Історико-культурні передумови виникнення буддизму.
32. Життя і вчення Сіддхартхи Гаути (Будди).
33. Доктрина буддизму та його основні течії.
34. Основні напрями буддизму.
35. Поняття ортодоксії та гетеродоксії.
36. Загальна характеристика християнського віровчення.
37. Християнство (передумови виникнення, основні стадії його розвитку).
38. Основні причини розколу християнства, священна література і культ християнства.
39. Доктринальні та культові особливості католицизму.
40. Особливості віросповідання та богослужіння в православ'ї.

- 41.Протестантизм: історія і доктрина Християнство як світова релігія: загальна характеристика.
- 42.Біблія – священна книга християн.
- 43.Православ'я.
- 44.Ісус Христос та моральна концепція християнства.
- 45.Католицизм.
- 46.Протестантизм, його течії.
- 47.Ранній і пізній протестантизм.
- 48.Іслам (історія виникнення, його догмати і культ).
- 49.Священна канонічна література ісламу, його напрями.
- 50.Секулярні вчення релігійного характеру (агностицизм, ніцшеанство, нігілізм та ін.).
- 51.Загальнолюдські моральні цінності та релігія.
- 52.Релігія і церква в Україні сьогодні (УПЦ, УПЦ-КП, УАПЦ, УГКЦ, РКЦ та інші).
- 53.Вільнодумство та його форми.
- 54.Сутність свободи совісті, її формування і розвиток.
- 55.Екуменічні процеси у світі
- 56.Новітні форми релігії.

ТЕСТОВІ КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Наукове релігієзнавство — це:

- а) юридична наука;
- б) історична наука;
- в) політична наука;
- г) психологічна наука;
- д) філософська наука.

2. Виберіть одного із засновників наукового Релігієзнавства:

- а) К. Маркс;
- б) Е. Тайлор;
- в) З. Фрейд;
- г) Бхактіведанта Свами Браххупада;
- д) Г. В. Ф. Гегель.

3. Один із різновидів релігійних організацій, в яких особа керівника наділяється надприродними рисами:

- а) харизматичний культ;
- б) тимократія;
- в) церква;
- г) сім'я;
- д) деномінація.

4. Визначте одну з основних функцій релігії:

- а) організуюча;
- б) легітимуюча;
- в) збагачуюча;
- г) методологічна;
- д) есхатологічна.

5. Що таке пантеїзм?

- а) вчення про нескінченність світу;
- б) залучення до своєї віри інших людей;
- в) ототожнення Бога і природи;
- г) заперечення реального існування Бога;
- д) вид східних єдиноборств.

6. Визначте одну основних форм сучасних релігійних організацій:

- а) ересь;
- б) армія;
- в) секта;
- г) імамат;
- д) політична партія.

7. Культ — це:

- а) частина релігійної свідомості;
- б) різновид релігійної діяльності;
- в) міжрелігійні відносини;
- г) проповідь своєї віри серед атеїстів;
- д) вивчення богословських дисциплін.

8. Догмат — це:

- а) сукупність обрядів;
- б) основне положення віровчення;
- в) релігійний напрям;
- г) різновид сучасних релігійних організацій;
- д) форма первісних вірувань.

9. Що є головним предметом (об'єктом) релігійної віри?

- а) скорий кінець світу;
- б) людина та її безмежні можливості;
- в) надприродне;
- г) можливість вічного життя;
- д) божественне походження володарів.

10. Словесне (вербальне) звертання людини до об'єкта своєї віри:

- а) жертвоприношення;
- б) закят;
- в) молитва;
- г) пранаяма;
- д) омовіння.

11. Що таке політеїзм?

- а) віра в існування одного Бога;
- б) вчення про кінець світу;
- в) віра в існування багатьох богів;
- г) заперечення реального існування Бога;
- д) різновид релігійних організацій.

12. Що таке монотеїзм?

- а) вчення про кінець світу;
- б) війна за віру;
- в) заперечення реального існування Бога;
- г) віра в існування тільки одного Бога;
- д) місіонерська діяльність.

13. Як називають форму вірувань в існування безсмертної душі (душ, духів) у людей, тварин та ін.?

- а) тотемізм;
- б) культ Богині-Матері;
- в) культ рослин;
- г) анімізм;
- д) фетишизм.

14. Що таке шаманізм?

- а) релігійне свято народів Північної Азії;
- б) віра в пророків;
- в) віра в існування міфічного тваринного чи рослинного предка роду;
- г) віра в можливість реального спілкування людини з духами та відповідні магичні практики;
- д) сукупність релігійних заборон.

15. Як називають форму вірувань у чудодійні властивості неживих предметів?

- а) магія;
- б) табу;
- в) тотемізм;
- г) культ предків;
- д) фетишизм.

16. Що таке табу?

- а) віра в безсмертя душі (духа);
- б) віра в надприродні можливості предметів культу;
- в) сукупність релігійних заборон;
- г) культу померлих родичів;
- д) промислова магія.

17. Що таке магія?

- а) віра в існування спільного предка;
- б) сукупність культових практик, що засновані на вірі в можливість впливу людини на надприродні сили;
- в) сукупність релігійних заборон;
- г) сукупність фокусів;
- д) сукупність міфів.

18. Виберіть з цього переліку богів божество мудрості стародавніх єгиптян:

- а) Тот;
- б) Птах;
- в) Мут;
- г) Хонсу;
- д) Сехмет.

19. Виберіть одне з основних божеств стародавніх єгиптян:

- а) Мара;
- б) Озирис;
- в) Посейдон;
- г) Ахура-мазда;
- д) Енкі.

20. Виберіть з цього переліку одне з основних божеств зороастризму:

- а) Індра;
- б) Юпітер;
- в) Ахура-мазда;
- г) Один;
- д) Ерешкігаль.

21. Як називається священна книга зороастрийців?

- а) Трипітака;
- б) Талмуд;
- в) Веди;
- г) Авеста;
- д) Упанішади.

22. Виберіть одне з основних понять індуїзму, що з санскриту перекладається як “дія” й аналогічне поняттю “доля”:

- а) асура;
- б) мокші;
- в) дхарма;
- г) карма;
- д) даршана.

23. Кого в індуїзмі називають “гуру”?

- а) Бога-творця;
- б) вчителя мудрості;
- в) монаха-аскета;
- г) учня;
- д) воїна.

24. Виберіть одне з основних божеств сучасного індуїзму:

- а) Енліль;
- б) Вішну;
- в) Іштар (Інанна);
- г) Ангро-манью;
- д) Ісида.

25. Хто є засновником сикхізму?

- а) Вівекананд;
- б) Шріла Брахупада;
- в) гуру Нанак;
- г) Джина Махавіра;
- д) гуру Рамакрішна.

26. Який напрям у джайнізмі проповідує найрадикальніший аскетизм, у тому числі відмову від одягу?

- а) Всеіндійська конференція шветамбарів;
- б) дигомбари;
- в) послідовники тиртханкарів;
- г) марвари;
- д) Великий союз шветамбарів.

27. Яка перша заповідь Моїсеєвого Декалога?

- а) ствердження єдинобожжя;
- б) заборона на вбивство;
- в) заборона на перелюб;
- г) вимога вшанування суботи;
- д) заборона ідолопоклонства.

28. Який головний символ іудаїзму?

- а) лотос;
- б) півмісяць;
- в) колесо;
- г) вогонь;
- д) семісвічник.

29. В якій країні синтоїзм тривалий час був державною релігією?

- а) в Індії;
- б) Китаї;
- в) Японії;
- г) В'єтнамі;
- д) Ірані.

30. “Книга змін”(“і дзин”) є сакральним текстом:

- а) іудаїзму;
- б) даосизму й конфуціанства;
- в) індуїзму;
- г) зороастризму;
- д) сикхізму.

31. Коли виник буддизм?

- а) XII ст. до н. е.;
- б) VI ст. до н. е.;
- в) I ст. н. е.;
- г) VII ст. н. е.;
- д) XIX ст. н. е.

32. Де виник буддизм?

- а) на Аравійському півострові;
- б) в Індії;
- в) в Китаї;
- г) в Палестині;
- д) в Єгипті.

33. Що означає слово “нірвана”?

- а) блукання душі;
- б) одкровення (містичний досвід);
- в) згасання;
- г) воскресіння;
- д) переселення душі в нове тіло.

34. Як звали засновника буддизму?

- а) Бхактіведанта Свами Брахупада;
- б) Шуддходана;
- в) Сіддхартха Гаутама;
- г) Шрі Чінмой;
- д) Шрі Ауробіндо Гхош.

35. Як називається священна книга буддистів?

- а) Упанішади;
- б) Коран;
- в) Веди;
- г) Трипітака;
- д) Авеста.

36. Вкажіть першу шляхетну істину в буддизмі:

- а) життя сповнене страждання;
- б) слід приносити жертви богам;

- в) причиною страждань є бажання;
- г) в світі відбувається постійна боротьба добра й зла;
- д) існує лише один Бог.

37. Що таке мандала?

- а) світ форми;
- б) віра в майбутнє воскресіння;
- в) дух смерті;
- г) сфера бажань;
- д) священна діаграма буття.

38. Що таке тхеравада?

- а) “кошик бесід і повчань”;
- б) один з основних напрямів у буддизмі;
- в) буддистський храм;
- г) основа моральної поведінки буддиста;
- д) заборона на вживання в їжу м'яса.

39. Як називається буддистська сакральна споруда?

- а) синагога;
- б) ваджраяна;
- в) махаяна;
- г) віная пітака;
- д) ступа.

40. Виберіть найбільшу святиню буддизму:

- а) статуя Великого Будди в м. Камакура;
- б) зуб Будди Шак'ямуні;
- в) статуя Майтреї в шт. УттарПрадеш;
- г) парасолька, що захищає від зла;
- д) статуя Великого Будди Вайрочани.

41. Хто такий лама?

- а) найвищий духовний авторитет в тибетському буддизмі;
- б) вчений брамін;
- в) будь-який служитель культу;
- г) будь-який буддист махаяни;
- д) засновник вчення хінаяни.

42. Що таке сангха?

- а) община віруючих у буддизмі;
- б) вчення про немінучість перероджень;
- в) сукупність буддистських священних книг;
- г) особлива культова формула із звуків;
- д) буддистська культова споруда.

43. Хто такий бодхісаттва?

- а) пророк, який приніс людям основи віровчення буддизму;
- б) істота, яка досягла пробудження, проте лишається в сансарі, щоб допомогти іншим;
- в) будь-який буддист махаяни;
- г) буддистський монах-йогин;

д) засновник вчення саунтрантиків.

44. Хто такий архат (архант)?

- а) предмет культу;
- б) Бог-творець;
- в) будь-який буддист;
- г) буддистський святий;
- д) буддистський пророк.

45. Що таке ваджраяна (тантра)?

- а) особлива культова формула із звуків;
- б) основа моральної поведінки буддиста;
- в) один з основних напрямів у буддизмі;
- г) буддистська культова споруда;
- д) одне з головних буддистських свят.

46. Хто такий Амитабха?

- а) Будда майбутнього;
- б) Володар “чистої землі” на заході;
- в) Будда Шак’ямуні;
- г) Володар всіх Будд;
- д) голова тибетських буддистів.

47. Що символізує в буддизмі колесо із восьма спицями?

- а) чистоту і запоруку спасіння;
- б) восьмирічний шлях спасіння;
- в) нескінченність циклів перероджень;
- г) “вимолене слово”;
- д) скарбницю благих думок.

48. В якому році нашої ери відбулось переселення Мухаммеда з Мекки в Ясриб (яке стало початком ісламського літочислення)?

- а) 570;
- б) 610;
- в) 622;
- г) 630;
- д) 632.

49. Як називається головна священна книга мусульман?

- а) Біблія;
- б) Коран;
- в) Талмуд;
- г) Трипітака;
- д) Авеста.

50. Що таке шаріат?

- а) основа правових відношень в ісламі, що ґрунтується на Корані;
- б) місяць, в який відбувається піст;
- в) релігійна проповідь;
- г) священна війна з невірними;
- д) щоденна п’ятиразова молитва.

51. Що таке сунна?

- а) община віруючих;
- б) піст;
- в) свято;
- г) збірка розповідей про вчинки пророка Мухаммеда та його висловлювання;
- д) паломництво до святих місць.

52. Мухаммед шанується в ісламі, насамперед, як:

- а) вчитель-мудрець;
- б) пророк Аллаха;
- в) втілення (аватара) Бога;
- г) видатний політичний діяч;
- д) засновник першої ісламської держави.

53. Що таке хадж?

- а) основа правових відношень в ісламі, що засновується на Корані;
- б) місяць, в який відбувається піст;
- в) релігійна проповідь;
- г) священна війна з невірними;
- д) паломництво до святих місць.

54. Що таке суфізм?

- а) словесне визнання віри;
- б) система релігійно-містичних уявлень;
- в) ісламський суд;
- г) напрям в ісламі, який визнає право бути халіфом винятково за нащадками Алі;
- д) релігійна проповідь.

55. Кааба знаходиться в місті:

- а) Казань;
- б) Мекка;
- в) Єрусалим;
- г) Медина;
- д) Тегеран.

56. Коли виникло християнство?

- а) XII ст. до н. е.;
- б) VI ст. до н. е.;
- в) I ст. н. е.;
- г) VII ст. н. е.;
- д) XIX ст. н. е.

57. Де виникло християнство?

- а) на Аравійському півостріві;
- б) в Індії;
- в) в Китаї;
- г) в Палестині;
- д) в Єгипті.

58. Джерелом християнства є:

- а) індуїзм;

- б) іудаїзм;
- в) антична філософія;
- г) релігія Стародавнього Єгипту;
- д) мітраїзм.

59. Як називається священна книга християн?

- а) Талмуд;
- б) Коран;
- в) Біблія;
- г) Трипітака;
- д) Авеста.

60. В якому році стався розкол у християнстві на Католицизм та Православ'я?

- а) у 325 р. н. е.;
- б) 381 р. н. е.;
- в) 988 р. н. е.;
- г) 1054 р. н. е.;
- д) 1517 р. н. е.

61. Реформація — це:

- а) релігійно-політичний рух в Європі XVI ст., який породив новий напрям християнства — Протестантизм.
- б) розкол християнства на Католицизм та Православ'я;
- в) зміни в Католицизмі після II Ватиканського Собору;
- г) вчення Яна Гуса;
- д) сучасне ліберальне християнство.

62. Особливістю віровчення в Католицизмі є:

- а) догмат про творення Богом світу;
- б) догмат про сходження Духа Святого від Бога Отця і від Сина (Христа) — філіюкве;
- в) догмат про народження Христа від діви;
- г) догмат про воскресіння Христа на третій день;
- д) догмат про воскресіння з мертвих всіх людей для життя наступного віку.

63. Що таке цілібат?

- а) вчення про нескінченність світу;
- б) ототожнення Бога і природи;
- в) залучення до своєї віри інших людей;
- г) безшлюбність духовенства;
- д) одне з християнських таїнств.

64. Що таке екуменічний рух?

- а) боротьба за віру в християнстві;
- б) прагнення об'єднати сучасні християнські конфесії;
- в) залучення людей дохристиянської віри;
- г) діалог віруючих та атеїстів;
- д) відвідування священних місць.

65. Міжнародне товариство свідомості Крішни (Рух Харе Крішна) розробило своє віровчення на основі:

- а) християнства;
- б) буддизму;
- в) зороастризму;
- г) індуїзму;
- д) іудаїзму.

66. Назвіть засновника церкви саєнтології:

- а) Юрій Кривоногов;
- б) Бхактivedанта Свами Брахупада;
- в) Йозеф Сміт;
- г) Рон Хаббард;
- д) Порфірій Іванов.

67. Яким терміном позначають дохристиянські вірування слов'ян?

- а) язичництво;
- б) іудаїзм;
- в) монотеїзм;
- г) неоязичництво;
- д) шаманізм.

68. В якому році хрестив киян князь Володимир Великий?

- а) у 974;
- б) 988;
- в) 1000;
- г) 1010;
- д) 1054.

69. В якому році відбулась Берестейська унія?

- а) у 1274;
- б) 1385;
- в) 1569;
- г) 1596;
- д) 1610.

70. Яка християнська Церква в сучасній Україні є найчисленнішою?

- а) УГКЦ;
- б) УПЦ (КП);
- в) УПЦ (МП);
- г) УАПЦ;
- д) УРКЦ.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання знань студентів здійснюється відповідно до положень «Про організацію освітнього процесу в Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет»» (пп. 5.2, 5.3), «Про порядок та методичку проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті» затверджених наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р. та «Про оцінювання навчальних досягнень студентів ДВНЗ «УжНУ» за кредитно-модульною системою» затвердженого наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» № 503/01-17 від 03.03.2015 р. (п.2.2).

Перевірка рівня навчальних досягнень студентів з дисципліни «Релігієзнавство» здійснюється на основі результатів модульних та підсумкового (іспит) контролів.

Для оцінювання знань студентів будуть використані наступні групи методів контролю:

Методи усного контролю (відповідь студента на окреме питання теми у індивідуальній та фронтальній формах та на іспиті; бесіда під час роз'яснення проблемного питання; захист презентації або реферату чи есе).

Письмовий контроль (виконання тестових завдань та індивідуальної роботи; поточна контрольна робота, модульна контрольна робота).

Модульний контроль складається з поточного контролю та модульного контрольного оцінювання. Упродовж кожного семестру проводяться два модульні контролі, обов'язкові для всіх студентів. Модульний контроль (МК) № 1 включає навчальний матеріал змістового модуля 1 (теми 1-9, а модульний контроль (МК) № 2 – навчальний матеріал змістового модуля 2 (теми 10-20).

Поточний контроль знань здійснюється за складовими: перевірка знань студента на практичних заняттях і контроль за виконанням індивідуальних завдань та самостійної роботи.

Формами та засобами контролю є:

- письмова контрольна робота (відповіді на питання лекційного курсу, вирішення завдань, вправ тощо);
- тестування знань студентів із певного модуля лекційного курсу;
- усне опитування;
- виступ на семінарських заняттях (із рефератом, доповіддю, у дискусії тощо);
- написання есе;
- захист індивідуального завдання;
- виконання домашнього завдання;
- модульний контроль;
- іспит.

Максимальна оцінка поточного контролю становить 50 балів.

Модульне контрольне оцінювання (МКО) проводиться в письмовій формі, у термін визначений розкладом. Завдання для МКО включає два теоретичні

питання (кожне оцінюється max 15 балів) і 20 тестів (max 20 балів). Максимальна кількість балів за МКО – 50.

Сумарна кількість балів модульного контролю визначається як середнє арифметичне балів за два модулі і складає максимум 100.

Підсумковий контроль (екзамен) проводиться у відповідності до розкладу заліково-екзаменаційної сесії, в усній формі.

Підсумковий контроль проводиться за навчальним матеріалом, визначеним цією робочою навчальною програмою у повному обсязі.

Максимальна оцінка з підсумкового (семестрового) контролю становить 100 балів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова (підручники):

1. Академічне релігієзнавство (за ред. А.Колодного). - К., 2000.
2. Аляєв Г. та ін. Лекції з релігієзнавства - К., 1996.
3. Вандышев В. Религиоведение. - Суми, 1996.
4. Гараджа В. Религиеведение. - М., 1994.
5. Гараджа В. Социология религии. - М., 1996.
6. Губенок В. Религиоведение. - Симферополь, 1999.
7. Гудима А. Релігієзнавство. - Тернопіль, 2000.
8. Гудима А. Релігієзнавство. - Тернопіль, 2002.
9. Докаш В., Лешан В. Історичне релігієзнавство. - Чернівці, 2000.
10. Докаш В., Шнурова О. Релігієзнавство. - Чернівці, 1998.
11. Елисеєв Г. История религий. - М., 1997.
12. Ерышев Религиоведение. - К., 1999.
13. Зенько Ю. Психология религии. - СПб, 2002.
14. Історія релігії в Україні (за ред. А.Колодного і П.Яроцького).- К., 1999.
15. Історія світової релігійної думки. Хрестоматія (упорядник В.Лубський та ін.) - К., 1999.
16. История религии (под ред. И.Я.Яблокова). В 2-х т. - М., 2002.
17. Калінін Ю, Харьковщенко Є. Релігієзнавство. -К., різні роки.
18. Калінін Ю., Лубський В. Релігієзнавство. -К., 1996.
19. Кулаков Л. Религии мира. - М, 1998.
20. Кулик В. Введение в религиоведение. - Херсон, 1997.
21. Лешан В. Релігієзнавство. -Чернівці, 1999.
22. Лубський В. Релігієзнавство. — К., різні роки.
23. Лубський В. та ін. Історія релігії. - К., 2002.
24. Матвеев В. Курс лекцій з релігієзнавства. - Ніжин, 2002.
25. Никитин В., Обухов В. Религиоведение. - Спб, 1999.
26. Основы религиоведения (под ред. И.Яблокова). - М., 1994.
27. Радугин А. Введение в религиоведение. -М., 1996.
28. Религии мира (под ред. Н.Шабурова).- М. 1997.
29. Религии мира (под ред. Я.Щапова). -М., 1999.
30. Религиоведение (под ред. И.Яблокова).- М, 1998.
31. Религиоведение. Хрестоматія. (составитель П.Костюкович). -Минск, 2000.
32. Религиоведение. Хрестоматія. (под ред. А.Красникова). -М, 2000.
33. Религия в истории и культуре (под ред. М.Писманика). — М., 1998.
34. Релігієзнавство /За ред. М.Заковича. -К, 2000.
35. Релігієзнавство /За ред. М.Рибачука. - К., 1997.
36. Релігієзнавство /За ред. В.Лубського і В.Теремка. - К., 2000.
37. Релігієзнавство /За ред. С. Бублика - К., 1999.
38. Релігієзнавчий словник (за ред. А. Колодного і Б.Лобовика).- К., 1996.
39. Семяній О. та ін. Релігієзнавство. -Тернопіль, 1999.
40. Тараненко В. Религиоведение. - Харьков, 1999.
41. Торчинов Е. Религии мира. - Спб, 1998.

- 42.Ходакова Л. Релігієзнавство. - Львів, 2000.
- 43.Черній А., Лахно А. Релігієзнавство. - К., 2002.
- 44.Яблоков И. Религиоведение. - М., 2001.
- 45.Яроцький П.Л. Релігієзнавство. – К., 2003.
- 46.Історія релігії. Збірник документів і матеріалів. – Тернопіль, 2003.
- 47.Черній А.М. Релігієзнавство. – К., 2003.

Додаткова література:

1. Релігієзнавчий словник. - К., 1996.
2. Библийская энциклопедия. - М., 1991
3. Білоусенко О. Новий Заповіт. Біблійна історія. - К.- 1993.
4. Білоусенко О. Старий Заповіт. Біблійна історія. - К.- 1993.
5. Начала православия. - М., 1991.
6. Павлов С., Мезенцев К., Любіцева О. Географія релігій. - К., 1998.
7. Джеймс В. Многообразие религиозного опыта. - М., 1993.
8. Донини А. Люди, идолы и боги.- М. 1962.
9. Історія релігії в Україні (ред. А.Колодний, П.Яроцький). - в 10-ти т. - К.
- 10.Кимелев Ю. Современная западная философия религии. - М., 1989.
- 11.Кривелев И. История религии. - В 2-х т. - М., 1988.
- 12.Лубський В.І., Козленко В.М., Горбаченко Т.Г. Історія світової релігієзнавчої думки. - К., 1999.
- 13.Мень А. История религии. В 7-ми т. - М., 1991-1994.
- 14.Мифы народов мира: В 2-х т. - М., 1982.
- 15.Токарев С. Религии в истории народов мира. - М., 1976.
- 16.Философия и религия на зарубежном Востоке: 20 век. - М., 1985.
- 17.Всеукраїнське об'єднання християн. Сб. докум. – К.: Либідь., 2002.
- 18.Панченко П.П. Релігійні конфесії в Україні в контексті історизму. – К.: Знання., 2003.
- 19.Баха-Улла. Семь долин. Сокровенные слова. - М., 1992.
- 20.Уайт Е. Великая борьба. - К., 1993.
- 21.Про свободу совісті, релігії і переконань. Збірник українських і міжнародних правових документів. - К., 1996.